

ger: rapporten van staatscommissies (-Deetman en -De Koning), staatsrechtelijke commentaren en dissertaties. De koninklijke prerogatieven — het 'sturen van benoemingen' van burge-meesters, commissarissen van de koningin, ambassadeurs en hoge militairen — zijn aardig in kaart gebracht. Inderdaad, de pers heeft de afgelopen kwart eeuw zelden over het koningshuis bericht en dit domein aan de *Yellow Papers* overgelaten. Pas de laatste twee jaren is hier een kentering in te bespeuren, maar dan beperkt de serieuze pers zich meestal tot incidenten-journalistiek.

De auteur verzet zich tegen deze oppervlakkigheid, maar ontstijgt zelf ook niet dit niveau: hoe anders is het te verklaren dat hij in hoofdstukken 2 en 3, die over Den Uyls minister-presidentschap, diens behandeling van de Lockheed-affaire en zijn mislukte formatie voor een tweede kabinet-Den Uyl handelen, zich beperkt tot anekdotes, deze spaarzaam annotteert en geheimzinnig doet over zijn bronnen. Het meest waardevolle hoofdstuk van dit eerste deel vormt de publicatie van het zogenoemde 'Blauwe Boek', een aantal richtlijnen die iedere bewindsman of -vrouw moet volgen bij het contact met de koningin.

Hoe anders is het tweede deel. Met vaardige pen schrijft Van Wijnen met reuzenstappen door de politiek-monarchale geschiedenis van de negentiende eeuw, geardeerd met bronverwijzingen. Daarbij concentreert hij zich op het optreden van koning Willem I en de botsingen tussen Thorbecke en koning Willem III. Hij beschrijft de usurpatie van het koningschap door Willem I en hoe de koninklijke almacht werd vastgelegd in de grondwet. Met de grondwetsherziening van 1840 werd deze almacht getemperd, maar dat werd pas geëffectueerd in 1847, na de beroemde uitspraak van de Hoge Raad in cassatie in het proces tegen de uitgever van de *Arnhemse Courant*, C. A. Thieme, omdat in een artikel kritiek was geleverd op de troonrede.

Hij eindigt zijn vorstenspiegel met drie hervormingsvoorstellen. De koning dient naar de opvatting van Van Wijnen zijn positie als voorzitter van de Raad van State op te geven, omdat de koning hier een dubbelrol heeft als adviseur van zichzelf. Bij kabinetsformaties adviseert de schrijver dat de Tweede Kamer zelf een (in)formateur moet aanstellen en de supervisie aan de koning moet laten (uitvoering van de motie-Kolfschoten uit 1971). Ten slotte pleit Van Wijnen voor het weghalen van de koninklijke handtekening onder iedere wet. Het zal de koning bevrijden 'uit een reusachtige papierwinkel', waardoor deze meer tijd kan besteden aan diens 'zichtbare maatschappelijke bezigheden'. Volstrekt overbodig is de opname van brieven uit reeds eerder gepubliceerde bronnenpublicaties en de bepalingen uit de grondwetten van 1815, 1840, 1848 en 1983 over de soevereine vorsten de koning in twee bijlagen. Kortom, dit verzorgde boek is bedoeld voor een breed publiek, niet voor historici.

R. Stevens

J. van den Noort, M. Blauw, *Water naar de zee. Geschiedenis van Waterbedrijf Europoort 1874-1999* (Historische publicaties Roterodamum CXXXII; Rotterdamprf[NV Waterbedrijf Europoort, Stichting historische publicaties Roterodamum], 2000, 192[^]., ISBN 90 801167 2 6).

.. s^y

Onlangs stelde een keurcorps van deskundigen eejv-Hjst op van problemen die het meest bedreigend zijn voor het welzijn van de mensheid in de eenentwintigste eeuw. Na de met de snelle bevolkingsgroei samenhangende<pioblematiek, kwam de wâTeiyoorziening op de tweede plaats. Sinds enkele jaren prijkt het waarborgen van voldoende (drirfk)water — zowel in kwan-titatief als in kwalitatief opzicht — hoog op de politieke agenda!

Dat de (drink)watervoorziening ook in het verleden vooral een politiek probleem was, is

onlangs weer eens omstandig aangetoond door Jan van den Nooit en Mali Blauw, die in opdracht van Waterbedrijf Europoort (WBE) de geschiedenis van dit bedrijf boekstaafden. De NV WBE, verantwoordelijk voor de drink- en industriewatervoorziening in het Europoortgebied, kwam zes jaar geleden tot stand. Achter dit nog jonge bedrijf gaan zeven oude en eerbiedwaardige bedrijven schuil: de waterleidingbedrijven van Rotterdam, Dordrecht, de Hoekse Waard, Schiedam, Vlaardingen/Maassluis, Delft en het Westland. Niet alleen bij de fusieperikelen speelden politici een hoofdrol, ook stonden de vroede vaderen aan de wieg van het oudste waterleidingbedrijf in deze regio.

Hiervoor moeten we ver terug in de tijd. Vanaf het midden van de jaren vijftig van de negentiende eeuw werd er in Rotterdam gewerkt aan een oplossing voor de waterproblematiek. Aanvankelijk volstond men met een efficiëntere afvoer van het afvalwater, wat in de praktijk neerkwam op het exporteren van het eigenlijke probleem. Pas na bijna twintig jaar praten was de totstandkoming van de Gemeentelijke Drinkwaterleiding (DWL) een feit. Van den Noort en Blauw geven een nauwgezette beschrijving van de totstandkoming van dit bedrijf. Omdat particuliere initiatieven keer op keer op niets uitdraaiden, moest de gemeente zelf (met gepaste tegenzin) het voortouw nemen en een mogelijk financieel debacle voor lief nemen.

Het gemeentelijk waterleidingbedrijf diende twee doelen: de aanvoer van spoelwater voor de gemeentelijke riolen en de verkoop van drinkwater aan particuliere afnemers. De kosten voor het spoelen van de stedelijke riolen waren erg hoog en dankzij de verkoop van leidingwater kon de gemeente een deel van de investeringen in het waterleidingbedrijf terugverdienen. Het peperdure leidingwater was slechts bedoeld voor een select gezelschap. De meeste Rotterdammers zouden het voorlopig niet kunnen betalen en bleven aangewezen op een distributie met emmers. In dit opzicht vertoont de beschrijving van de gang van zaken bij het Rotterdamse waterleidingbedrijf gelijkenis met hetgeen voor andere plaatsen geconstateerd werd. Hetzelfde geldt voor de ontwikkeling gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw.

De naoorlogse periode was voor Rotterdam een tijd van onstuimige groei. De DWL had ook last van groeistuipten. Met name door de aanleg van twee nieuwe haventerreinen — Botlek en Europoort — werd de DWL direct geconfronteerd met capaciteitsproblemen waarvoor zo snel mogelijk een oplossing gevonden moest worden. Het Rotterdamse productiebedrijf lag aan de oostzijde van de stad en dat was te ver weg voor de nieuwe klanten, die zich in het westen van Rotterdam gingen vestigen. De DWL zocht naar een geschikte locatie voor de bouw van een tweede productiebedrijf.

Voordat dit tweede productiebedrijf in gebruik genomen kon worden, was de DWL tijdens de extreme koude in januari 1963 genoodzaakt brak water in het leidingnet te pompen, waardoor de schrik er in Rotterdam goed in zat. In allerijl werd gezocht naar mogelijkheden om de levering van betrouwbaar drinkwater voor de nabije toekomst veilig te stellen. Vooral de enorme vervuiling van de Rijn — niet in het minst door de zout- en kalimijnen in de Elzas — zorgde voor veel kopzorgen. Na enig zoeken kwam de Biesbosch als beste locatie in beeld. Toen Rotterdam klaar was voor de verwerking van grote hoeveelheden Biesboschwater, haalden de energiecrises van 1973 en 1979 een dikke streep door de rekening. De klap, veroorzaakt door het instorten van de markt, galmde nog lang na. In de jaren zeventig bleef Rotterdam met een enorme plas (duur) water zitten. Het Rotterdamse waterleidingbedrijf was een eeuw in de weer geweest om steeds maar voldoende water te genereren voor een groeiende markt. Overcapaciteit was een nieuw fenomeen en het duurde ook een tijdje voordat daarop een antwoord gevonden was.

Uitvoerig doen Van den Noort en Blauw uit de doeken hoe de DWL zich ten opzichte van andere waterleidingbedrijven in de regio opstelde: openlijke tegenwerking. Bij het lezen van

de passages over de toekomstplannen van de Haagse Duinwaterleiding viel mijn mond open van verbazing. Rotterdam tekende op grond van milieuoverwegingen protest aan tegen een uitbreiding van het Haagse waterwinbedrijf in de duinen. In werkelijkheid ging het niet zo zeer om natuurbehoud, maar was de eigenlijke inzet om een deel van de Haagse klandizie over te nemen. De afloop van dit op het scherp van de snede uitgevochten duel was dat de Haagse duinwaterleiding een deel van haar verzorgingsgebied aan Rotterdam moest overdragen. Zo werd telkens beetje bij beetje de overcapaciteit weggewerkt. Ook bij de reorganisatie van de drinkwatervoorziening in de jaren tachtig was het Rotterdamse wateroverschot opnieuw van doorslaggevende betekenis. Rotterdam oefende zware pressie uit op de provincie zodat deze voor een driedeling van de provinciale drinkwatervoorziening koos, waarmee het lot van de overige bedrijven in de regio bezegeld was. Tegen wil en dank werden zij verenigd in de NV Waterbedrijf Zuid-Holland-Zuid, dat kort daarop werd omgedoopt tot Waterbedrijf Europort.

Van den Noort en Blauw beperken zich in deze onthullende beschrijvingen niet louter tot de zware ambtelijke nota's en notulen van de besprekingen. Ze hebben een groot deel van de betrokkenen persoonlijk gesproken en dat stelde hen in staat de ware beweegredenen achter de fusies en reorganisaties te achterhalen. Bij een beperking tot uitsluitend de schriftelijke bronnen was hen dit niet gelukt. Met het in spreektaal ten tonele voeren van de betrokkenen slaan de auteurs overigens wel erg ver door in hun drang om een in wezen weerbarstige materie voor een publiek van buitenstaanders goed toegankelijk te maken. Het bijzonder fraai uitgegeven boek — prachtig geïllustreerd en van pakkende kaderteksten voorzien — zal voor een deel van de direct betrokkenen dan ook vooral een therapeutische functie hebben. Anderen kunnen uit *Water naar de zee* de lering trekken dat een meer dan gewone dosis argwaan jegens politici op zijn plaats is.

Cor van der Heijden

K. de Jong, Ozn, *Een verhaal dat verdergaat. Geschiedenis van de Unie voor christelijk onderwijs 1879-1979*, G. J. Scholten-Schoonenboom, ed. (Amersfoort: Unie voor christelijk onderwijs, 1999, 185 blz., ISBN 90 73792 2 6 6)

Onlangs is, twintig jaar na de viering van het honderdjarig-begtaan van de Unie voor christelijk onderwijs, het daarbij behorende jubileumboek verschenen. De historicus K. de Jong, in de jaren 1982-1991 voorzitter van de unie, die toen nog de 'Unie school en evangelie' heette, kreeg bij zijn afscheid de opdracht tot het schrijven van dit boek. Anders dan de eerder verschenen gedenkboeken bij het 25-, 50- en 100-jarig bestaan, heeft De Jong zich niet beperkt tot openbaar gemaakte en gepubliceerde documenten, zoals redevoeringen, jaarlijkse 'unieblaadjes', enquêtes, programma's van de unie, brochures en boeken. Hij heeft ook archiefmateriaal en persoonlijke correspondentie gebruikt. In chronologische volgorde wordt het wel en wee van de unie besproken, verlucht met tekeningen van Len Munnik.

De unie werd onder de naam de 'Unie een school met de bijbel' op 23 januari 1879 in Utrecht opgericht. Aanleiding daartoe vormde het onder protestanten en katholieken gehouden volkspetitionnement tegen de onderwijswet van 1878. De daarvoor opgezette organisatorische infrastructuur werd een jaar later gebruikt voor de oprichting van de 'Unie' met de leus 'voor een school met de bijbel', naast de al bestaande 'Vereeniging voor christelijk nationaal schoolonderwijs' en de 'Vereeniging voor gereformeerd schoolonderwijs'.

Een belangrijk doel van de unie was het inzamelen van geld door middel van de jaarlijkse